

Filologia, suomalainen filologia ja fennistinen filologia



ELINA PALOLA

1 Johdanto

Termiä *filologia* on kielitieteellisessä keskustelussa käytetty eri aikoina eri tavoin. Välillä sen on tulkittu viittaavan historialliseen kielentutkimukseen; välillä taas *filologia*-sanaa on käytetty silloin, kun on haluttu korostaa kielen ja kulttuurikontekstin yhteyttä. *Filologiaa* on myös pidetty synonyymina termille *kielitiede*. (Ks. Anttila 1975: 145; Rissanen 1980: 103; Aitchison 1990: 11–12; Mańczak 1990: 261, 270; Posner 1990: 337–338, 349; Karlsson 2011: 34–35; Saarikivi 2001: 267–268; Pollock 2009: 932–934; Adamson & Ayres-Bennet 2011: 201–204.)

Väitöskirjani (Palola 2009) on filologinen analyysi sananloppuisen *k:n* asemasta Christfrid Gananderin muistiinpanemissa kansanrunoteksteissä. Tutkimuksessani selvitin, millaisin ehdoin tuo ilmiö on merkitty näkyviin Gananderin runosäkeissä. 1700-luvulla kirjattujen runojen kieli osoittautui haasteelliseksi tutkimuskohteeksi: useat aineistoni sananloppuiset *k*-muodot (esim. *käyteliäk*, *nänijk*, *vätek*, *kunehuk*, *ka-vaak*) avautuivat morfologialtaan ja merkitykseltään täysin vasta, kun tulkitsin runosäkeiden sisältöä perinpohjaisen filologisen tekstianalyysin kautta. Väitöstutkimukseni aikana huomasin, että *filologia* käsitteenä ymmärretään myös fennistiikassa eri tavoin. Havaintoni vuosien varrelta onkin, että (fennistiseksi) filologiseksi tutkimukseksi on laskettu aikojen saatossa hyvinkin erilaisia tutkimuksia. Kaiken kaikkiaan kuva, joka filologiasta ja sen harjoittamisesta hahmottuu, on monimutkainen.

Perehtyessäni tarkemmin filologisen tutkimuksen harjoittamisen historiaan ja sen tutkimusmenetelmiin sekä -traditioon havaitsin, kuinka vähälle huomiolle filologiseen tutkimustraditioon pohjaava tekstin kulttuurikontekstisidonnainen tutkimus on fennistisessä kirjallisuudessa jäänyt. Vaikka filologiset menetelmät ovat olleet käytössä, fennististä filologista tutkimusotetta ei ole missään määritelty eikä filologista tutkimusperinnettä ole juurikaan kirjallisuudessa käsitelty – pikemminkin sen

käsittelyä on lähinnä välttely. Filologinen tutkimus ei ole viime vuosikymmeninä ollut juuri suosiossa, mikä osaltaan selittää sen olemuksen määrittelyn haastavuutta ja myös sen kirjavuutta. Sheldon Pollock (2009: 933) jopa yhdistää filologian joutumisen epäsuosioon siihen, että vain harvalla on käsitys siitä, mitä termi tarkoittaa. Pollock on havainnut, että termi sekoitetaan frenologiaan ja filologia yhdistetään usein 1800-luvun huonomaineiseen pseudotieteeseen. Hän syyttää myös filologeja siitä, että nämä eivät ole tuoneet selkeästi esille oman tutkimusalansa periaatteita. (Mp.)

Tässä katsauksessa tarkastelen filologian olemusta kielitieteen näkökulmasta: Mitä filologia on? Mitä ovat filologiset tutkimusmenetelmät? Mikä tekee tutkimuksesta filologisen? Riittääkö, että tutkimuskohteena on vanha teksti? Onko filologiaa määritelty pikemminkin tutkimuskohteen kuin menetelmien kautta? Tuon esille filologian aseman ja merkityksen monta tieteenalaa yhdistävänä suuntauksena. Keskityn fennistisen filologian perinteeseen, mutta esittelen taustaksi myös filologian olemusta yleiskielitieteellisestä näkökulmasta. Tarkastelen filologista tutkimusperinnettä fennistiikassa. Pyrin myös hahmottamaan fennistisen filologian nykytilaa ja tulevaisuutta sekä pohtimaan, mitä annettavaa filologisella tutkimusotteella on nykytutkimukselle. Eksploikoin myös oman kokeiluni filologisen metodin soveltamisesta: mitä kaikkea saadaan irti vanhoista teksteistä filologian menetelmillä?¹

2 Klassillinen filologia ja uusfilologia

Filologisen² tutkimuksen katsotaan syntyneen Intiassa neljännellä vuosisadalla eKr. Silloin havaittiin puhekielen etäännyneen niin kauas pyhien tekstien kielestä, että tarvittiin apuneuvoja, joilla tekstien kieliasu saatiin ymmärrettäväksi mutta samalla säilytettyä tekstin sanoma ja olemus muuttumattomana. (Itkonen 1966b: 25; Pollock 2009: 936.) – Filologian peruskysymys syntyi. Klassillisella filologialla tarkoitetaan antiikin (eli Kreikan ja Rooman) kieliiin ja kirjallisuuksiin kohdistuvaa tutkimusta. Käytännössä tutkimuskohteina ovat vain kreikka ja latina, mutta antiikin muidenkin kielten (kuten etruski, oski, umbri ja keltti) tutkimus sivuaa klassillista filologiaa. (Oksala 1980: 77–78.) Klassillisen filologian piiriin kuuluvaksi voidaan ymmärtää myös kaikki antiikin kulttuurin tutkimus, kuten esimerkiksi kirjallisuuden- tai historian tutkimus (Viljamaa 1980: 97). Tässä katsauksessa käsittelem kuitenkin vain kielitieteellistä filologista tutkimusta.

Uusfilologialla tarkoitetaan muiden kuin klassillisten kielten tutkimusta, josta kiinnostuttiin yleisesti renessanssin ajan loppupuolella. Uusfilologian piiriin laskeaan tyypillisimmillään kuuluvaksi germaanisten, romaanisten ja slaavilaisten kielten tutkimus, mutta ei pohjoismaista filologiaa. (Lönnroth 2011: 29; Karlsson 2014: 133–134.) Suomessa pohjoismaisten kielten tutkimuksessa on harjoitettu perinteistä

1. Kiitän Virittäjän kahta nimetöntä arvioijaa sekä Harri Mantilaa ja Santeri Palviaista monista arvokkaista kommentteista.

2. Käytän sekä klassillisesta että uusfilologisesta tutkimuksesta nimitystä *filologia*, ellei ole jossakin yhteydessä tarve nimenomaan erottaa niitä toisistaan. *Perinteinen filologia* voi tarkoittaa sekä klassillisen filologian että uusfilologian tutkimusperinnettä.

filologiaa runsaasti, ja jo 1800-luvun loppupuolella pohjoismainen filologia oli oppiaineena Helsingin yliopistossa. Esimerkkeinä pohjoismaisen filologian tutkimuksista mainittakoon Rolf Pippingin editiot Eerikinkronikasta ja Harry Lönnrothin julkaisut Tammisaaren kaupungin tuomiokirjasta. (Heikel 1894: 312–313, 1940: 640–641, 750–752; Pipping 1921, 1926; Karlsson 1997: 82; Lönnroth 2002, 2007a, 2007b, 2007c: 75–80, 83–85, 2013.)

Filologisen lähestymistavan mukaan kieltä ei voi erottaa kansan kulttuurista, elinoloista tai historiasta (Karlsson 1997: 52). Antiikin filologian perusrakenne, jonka mukaan filologia käsitti sekä kielen että kirjallisuuden tutkimuksen ja opetuksen, on säilynyt läpi klassillisen filologian historian. Filologiset menetelmät tekstikritiikki, interpretaatio (eli tulkinta) ja evaluaatio (eli arviointi) syntyivät hellenistisen ajan Aleksandriassa, kun filologit pyrkivät siistimään virheitä vanhojen tekstien käsi- kirjoituksista. (Oksala 1980: 77.)

Perinteisen filologisen tieteenharjoittamisen perusfunktio on tekstien kriittisen edition ja monipuolisen tulkinnan avulla luoda tekstille tieteellinen kommentaari eli selitys sekä mahdollisesti rinnakkaiskäännös. Filologinen tutkimus koostuu kahdesta eri vaiheesta. Ensimmäinen vaihe sisältää kulttuurisidonnaisen tekstin analyysin, jonka tuloksena on editioksikin kutsuttu kommentaari eli selitys ja usein myös rinnakkaiskäännös. Toisessa vaiheessa sitten jo editoitua tekstiä käsitellään jollakin valitulla kieli- tieteellisellä menetelmällä. (Oksala 1980: 78–79.)

Klassiset kriittiset editiot sisälsivät usein esimerkiksi teknisen kuvauksen käsi- kirjoituksesta, yksityiskohtaisen selvityksen tulkintojen tai käsitysten varioinnin aiheuttamista hankaluuksista, selostuksen interpoloinnista, esimerkiksi väärin yhdistetyistä sanoista, sekä lainauksia tekstinkielisistä kieliopista tai sanakirjoista. Teksti- edittori saattoi myös transkriboida korjaukset, joiden tekemiseen johtaneet syyt selitettiin alaviitteessä, runsaiden, melko yksinkertaisten kielitieteellisten huomautusten kera. Pääpaino oli lingvistisissä ongelmissa, ja tulkinnassa käytettiin systemaattisesti apuna vanhoja kielioppeja, sanastoja ja muita vanhoja tekstejä. (Suarez 1968: 260, 262.) Klassillisen filologian tutkimuksista voidaan mainita esimerkkinä saksalaisen filologin Karl Lachmannin (1793–1851) pyrkimys luoda vanhoille teksteille sukupuu vertailemalla säilyneitä tekstejä toisiinsa ja rekonstruoida kadonneiden tekstien alkuperäis- versioita (Karlsson & Enkvist 2000: 228).

Toisessa vaiheessa edition eli tieteellisen kommentaarin pohjalta voidaan tehdä hyvin monen eri alan tutkimusta: lingvististä, kirjallisuustieteellistä, talous-, kulttuuri- tai sosiaalishistoriallista. Kommentaaria voi myös käyttää vaikkapa kieliopillisen kuvauksen korpuksena. (Oksala 1980: 78–79.) Filologinen kielitieteellinen analyysi voi esimerkiksi analysoida editoidun tekstin sanastoa tai äänne- ja muotorakennetta. Feni- stiikassa voisi esimerkkinä mainita Mikael Agricolan teosten tieteellinen editio ja morfosyntaktinen tietokanta -hankkeen, jota esittelen tarkemmin tuonnempana. Suomalaisessa filologiassa ovat tekstiedition ohella painottuneet sanaston kehityksen, historiallisen syntaksin sekä sanaston ja ilmausten syntaktispohjainen tutkimus (Rissanen 1980: 105–106).

Suomessa sekä klassillisen että uusfilologian lingvististä tutkimusta on ollut varsin runsaasti. Varhaisimmaksi filologiaksi voitaneen nimittää jo Mikael Agricolan ja hänen

seuraajiensa kreikan ja latinan kielen harrastamista muun muassa raamatunkäännöstyössä. Kielten tutkimus lisääntyi yliopiston perustamisen myötä; uusien kielten opetusta ja tutkimustakin on harjoitettu Suomessa jo 1600-luvun lopulta lähtien. 1700- ja 1800-luvuilta maininnan ansaitsevat muun muassa J. J. Tengström, H. G. Porthan ja G. A. Avellan paitsi klassisten kielten myös saksalaisen ja englantilaisen filologian tutkimuksillaan. (Heikel 1894: 16–20, 151, 231–233, 278–286, 313, 1940: 365–366; Aalto 1971: 11–14, 1980: 13–25; Viljamaa 1980: 97; Karlsson & Enkvist 2000: 257–259, 263–265, 269–273; Riikonen 2014: 8–12; ks. myös Oksala 1980: 89–90.)

Germaanisten ja romaanisten kielten professuurit saatiin Turun Akatemiaan ja Keisarilliseen Aleksanterin yliopistoon 1890-luvulla; ruotsin kielen ja kirjallisuuden professuuri tuli vuonna 1876 ja englantilaisen filologian professuuri vuonna 1907. Suomen uusfilologit hakivat oppia alansa parhailta asiantuntijoilta eurooppalaisesta filologisesta traditiosta, joka korosti tekstieditoinnin menetelmiä ja periaatteita. 1800-luvulta aina 1900-luvun puoliväliin saakka filologialla olikin vankka jalansija Suomessa. Töitä filologeille riitti: arkistoista löytyneet ennestään julkaisemattomat tekstit piti editoida, kommentoida ja julkaista, jotta niitä voitiin hyödyntää eri alojen tutkimuksissa. Etenkin germaanisten ja romaanisten kielten vahva asema tutkimuksessa ja opetuksessa liittyy vahvasti Uusfilologisen yhdistyksen perustamiseen vuonna 1889. (Rissanen 1980: 105; Aalto 1987: 7–12; Mustanoja 1987: 7; Karlsson 1997: 78–79, 2014: 133; Karlsson & Enkvist 2000: 228; Riikonen 2014: 11–17, 33, 205.)

Oksala (1980: 88–90) korosti jo 1980-luvulla, että filologia on avara tutkimusala, joka edellyttää erilaisten ja uusien menetelmien käyttöä ja testausta. Monissa tutkimuksissa on säilytetty perinteinen filologinen tuntuma esimerkiksi tekstikriittisen otteen avulla, mutta hyödynnetty silti modernin tekstilingvistiikan menetelmiä ja esimerkiksi sosiolingvistiikan työkaluja. Esimerkiksi Viljamaa on tehnyt tekstilingvististä tutkimusta Liviuksen kertomatekniikasta, ja Jorma Kaimio on selittänyt roomalaisten kielipoliittisia asenteita sosiolingvistiikan avulla. (Mp.; Adamson & Ayres-Bennet 2011: 203.)

Perinteisistä tekstieditoinneista on runsaasti esimerkkejä. Johan Paulinuksen vuonna 1678 pitämän kreikankielisen runopuheen, *Finlandian* (2000), editio sisältää myös runosuomennoksen, suorasanaisten käännöksen sekä taustan ja selitykset. Teoksessa on luku ”Finlandia filologisena ongelmana”, jossa käsitellään lyhyesti myös runon kieltä. Tarkemman analyysin *Finlandian* kielestä on tehnyt edellä mainitun teoksenkin toimituskuntaan kuuluva Erkki Sironen, joka analysoi yksityiskohtaisesti muun muassa runon äänne- ja muotorakennetta. (Ks. *Finlandia* 2000; Sironen 2000.) Horatiuksen *Ars Poeticasta* on Teivas Oksalan ja Erkki Palménin toimittama käännös ja kommentaari vuodelta 1992 (ks. Horatius 1992). Rissanen (1980: 106) totesikin 1980-luvulla, että suomalaisella filologialla on paitsi vahvat perinteet myös kansainvälisesti tunnustettu asema. Lönnroth (2011: 28) huomauttaa, että Suomessa tehdään kansainvälisen tason filologiaa edelleen, ja mainitsee siitä tuoreimpana esimerkkinä Cambridge University Pressin julkaiseman, tunnettuja Salemin noitaioikudenkäyntejä käsittelevän edition, jonka toimituskuntaan kuuluu suuri joukko suomalaisia anglisteja.

Kokoavasti voidaan todeta, että tavallisesti klassillisen ja uusfilologian välinen ero näkyy selvimmin tutkimuskohteena olevassa kielessä. Lisäksi klassillinen filologia, toi-

sin kuin uusfilologia, painottaa tasa-arvoisesti kielen ja kirjallisuuden tutkimusta (Ok-sala 1980: 78). Viljamaa (1980: 99) mainitsee klassillista ja modernia filologiaa erotta-van myös sen, että ensin mainitun tieteenalan kielellinen materiaali on kokonaan kir-joitettua, kun taas uusfilologit korostavat myös puhutun kielen merkitystä filologisen tutkimuksen kohteena (ks. myös Rissanen 1980: 103; Posner 1990: 337; Riikonen 2014: 205–206).

3 Filologia ja lingvistiikka

Filologian asemasta ja sen suhteesta lingvistiikkaan on kielitieteellisessä keskustelussa tullut esille hyvin erilaisia näkemyksiä. Määritelmistä ja tieteenalojen sisällöistä sekä keskinäisestä paremmuusjärjestyksestä on kiivailtu kovastikin. Tässä selvityksessä en kuitenkaan pyri esittelemään tätä kiistaa (ks. esim. Karlsson 1997: 6–11; Pollock 2009: 932–935; Adamson & Ayres-Bennet 2011: 201–206) vaan tarkastelen *filologian* käsitteen määrittelyä ja sen asemaa kielitieteellisen tutkimuksen harjoittamisessa.

Filologian määrittelyyn ja sen asemaan ovat luonnollisestikin vaikuttaneet kuna-kin aikana vallinneet tieteen tekemisen periaatteet ja kielitieteen virtaukset sekä itse kielitieteilijät: se, mitä tarkoitetaan termillä *lingvistiikka* ja mikä on kielitieteen, ling-vistiikan ja filologian suhde paitsi toisiinsa myös muuhun tiedemaailmaan. Perusteel-liseen (kieli)tieteen historian selvitykseen ei tässä katsauksessa ole tietenkään mahdol-lista eikä edes tarpeellista ryhtyä, mutta joitakin filologian näkökulmasta kiinnostavia elementtejä on tarpeen nostaa esille.

Kun kielitieteen historia asetetaan yleisen tieteen harjoittamisen historian ke-hyksiin, on ensinnäkin todettava, että alun alkaen varsinaista kielitiedettä tai kieli-tieteilijöitä ei ollut, vaan varhaisimpien kielitieteellisten tutkimusten harrastajat olivat tavallisesti eri alan tieteilijöitä, kuten teologeja, historioitsijoita tai filosofeja, jopa lain-oppineita. Tutkimuksen tavoite ei lähtenyt kielitieteellisistä vaan useimmiten juuri teo-logisista intresseistä; niinpä esimerkiksi varhaisille filologeille kieli oli pikemminkin väline kuin päämäärä vaikkapa raamatuntekstien selityksessä. Tieteenalojen välillä ei ollut nykyisenkaltaista kuilua, vaan tutkimusta voitiin tehdä monelta eri alalta. Ensimmäiset kielten professuurit sijoitettiin filosofiseen tiedekuntaan yhdessä muun muassa matematiikan ja fysiikan kanssa; 1800-luvun puolivälistä lähtien kielten opetus ja tut-kimus tapahtui historiallis-kielitieteellisessä osastossa, joka vuosina 1852–1863 oli ni-meltään historiallis-filologinen tiedekunta. (Heikel 1940: 32–34, 69, 75, 805, 831, 852.)

Filologian asemaa ja käsityksiä sen sisällöstä voidaan tarkastella ajallisesta pers-pektiivistä ja toisaalta läpileikkauksena etenkin eri alueilla vallinneiden erilaisten kä-sitysten valossa. Kielitieteen historiasta nousee esille selvästi se, että terminä *filolo-gia* on esiintynyt ennen termiä *lingvistiikka*. Kielitieteellisen tutkimuksen alkuajoista aina 1840-luvulle saakka kielitiedettä nimitettiin yleisesti *filologiaksi*, kielitieteilijöitä *filologeiksi* ja kaikkea tutkimusta *filologiseksi*, mitä se sanan perimmäisessä merkityk-sessä toki enimmäkseen olikin: tekstikritiikkiä ja editioita. Kuitenkin varsin pian alet-tiin laatia ensimmäisiä kielioppeja, kiinnostuttiin yleiskielitieteellisistä kysymyksistä ja julkaistiin monikielisiä vertailevia sanastoja, joilla pyrittiin hahmottamaan kieli-

sukulaisuuksia (ks. esim. Karlsson 1997: 5–9). Näitäkin tutkimuksia nimitettiin aluksi *filologisiksi*.

1840-luvulla alkoivat historiallis-vertailevan kielitieteen tulokset levitä ja tulla tunnollisiksi. Samalla yleistyi myös käsitys siihenastisen filologiaksi nimitetyn kielitieteen jakautumisesta: *filologian* vastapainoksi syntyi termi *lingvistiikka*, joksi ryhdyttiin nimittämään muuta kuin perinteistä filologista tutkimusta, lähinnä nuogrammaatikkojen äännehistoriallisia tutkimuksia sekä muuta historiallista kielen tutkimusta. Jo 1840-luvulla Georg Curtius (1820–1885) kirjoitti lingvistiikan ja filologian suhteesta, mutta selvän eron lingvistiikan ja filologian välille teki vuonna 1850 August Schleicher, joka aktiivisesti pyrki osoittamaan, että filologia on historiallinen tiede ja lingvistiikka luonnontiede. Lingvistiikan erottautuminen (klassillisesta) filologiasta ainakin käsitteellisellä tasolla kesti kuitenkin melkein koko 1800-luvun. Vuosisadan loppupuolella voimistui myös foneettinen tutkimus. Puheen tutkimuksen hyvin luonnontieteelliset päämäärät erosivat ja eroavat koko lailla perinteisen filologian kiinnostuksen kohteista. (Karlsson 1997: 6–7, 39–40, 2011; Adamson & Ayres-Bennet 2011: 201.)

1900-luvulla filologiaa ja lingvistiikkaa pidettiin kumpaakin omana kielitieteen osa-alueenaan. Kielitieteelliset menetelmät monipuolistuivat, ja uusia kielitieteellisiä koulukuntia syntyi kiihtyvällä tahdilla. Valta-asema oli strukturalismilla, joka oli ensisijaisesti kiinnostunut systeemin eli kielen rakenteesta ja systeemin jäsenten välisistä suhteista eli ei perinteisen filologian kanssa samoista kysymyksistä. Uusien kielten tutkimuksessa 1900-luvulla olivat Suomessa vielä keskeisiä nimenomaan tekstieditio ja diakroninen lingvistiikka, joiden suhde oli kiinteän vuorovaikutuksellinen niin, että molemmat hyötyivät toisistaan. Aluksi perusta oli tekstikritiikissä, josta kielen rakenteiden tutkimus ponnisti. 1900-luvun lopun vuosikymmeninä tekstieditio alkoi kuitenkin jäädä yhä vähemmälle huomiolle. (Itkonen 1966b: 16–17, 22; Riiho 1980: 113–116; Karlsson 2011: 41.)

Filologia jatkoi siis olemassaoloaan. Oleellista on tarkastella, mitä sen käsitettiin pitävän sisällään ja mikä yhdisti ja erotti sen lingvistiikaksi kutsutusta muusta kielitieteestä. Anttilan (1975: 145) mukaan filologiassa yhdistyvät lingvistiikka ja historia. Ikola (1982: 225) määrittelee lingvistiikan ihmiskielen tutkimukseksi sekä kielen rakenteen että kehityksen näkökulmasta ja filologian – ahtaassa mielessä – kirjallisten teosten, etenkin vanhojen, tutkimukseksi sekä kielen että sisällön kannalta, mutta toteaa myös, että filologian ja lingvistiikan välille ei voi eikä kannata vetää tarkkaa rajaa. Vielä 1990-luvun lopulla Fred Karlsson (2011: 34–35) kehottaa tiedostamaan filologiaksi ja lingvistiikaksi kutsumiensa tieteenalojen peruseron: filologia perinteisimmässä ja ahtaimmassa merkityksessään keskittyy Karlssonin mukaan vanhojen tekstien tulkintaan sekä niiden kirjoittajien ja alkuperän selvittelyyn, kun taas lingvistiikka tyypillisimmillään kartoittaa nykykielen järjestelmää, käyttöä ja piirteitä.

Filologiaan on esimerkiksi Belgiassa sisällytetty kirjallisuudentutkimus ja lingvistinen tutkimus. Amerikassa ja Manner-Euroopassa filologialla on tarkoitettu kirjoitetun kielen tutkimusta. Englannissakin vanhastaan harjoitettu filologia keskittyi ennen muuta äänne- ja muotoihin ja vain kirjoitettuihin teksteihin, mutta nykyisin filologisen tutkimuksen käsitettä on pyritty avartamaan sisällöllisesti: sitä pidetään synonyymina

termille *historiallinen lingvistiikka*, ja se pyrkii nostamaan morfologisen ja syntaktisen muutoksen ja vaihtelun samalle tasolle fonologisen vaihtelun kanssa. (Aitchison 1990: 11; Defays 1992: 95, 97, 99, 101; Adamson & Ayres-Bennet 2011: 201–202.)

Lönnroth (2011: 28–29) nostaa esille Helge Jordheimin hahmotteleman käsitteen *uusi filologia*³, joka korostaa filologiaa uudenlaisen lukemisen tieteenä ja oivallisena mahdollisuutena tieteiden väliseen yhteistyöhön esimerkiksi historia-, kirjallisuus- ja kielitieteille mutta myös aatehistorialle, filosofialle ja teologialle, jotka kaikki ovat omista lähtökohdistaan nähden kiinnostuneita kielestä. Kun filologiaa katsotaan lukemisen tieteen perspektiivistä, korostuvat siinä tekstilähtöisyys sekä kielen ja historian välinen suhde. Filologia voisi Lönnrothin ja Jordheimin mukaan auttaa kielen empiirisen puolen havaitsemisessa. (Mp.; Jordheim 2003: 7–8, 22.)

4 Filologia ja fennistiikka

4.1 Fennistisestä tutkimusperinteestä

Fennistiikalla ei vielä ollut vankkaa tutkimusperinnettä⁴, kun koko Euroopan kielitiedettä hallinnut nuogrammatiikka tuli 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Setälän välityksellä Suomeen kaikella voimallaan. Toisin sanoen filologian valtakausi muualla maailmassa oli jo hiipumassa, kun fennistiikassa vasta aloiteltiin vakavasti otettavan kielitieteen tekemistä. Historiallis-vertailevan kielitieteen metodit levisivät fennistien keskuudessa nopeasti. Samoihin aikoihin osui myös suomalaisten kansallinen herääminen. Näiden seikkojen yhteisvaikutuksena Suomessa käynnistyi laaja kansanrunojen, murteiden ja sukukielten aineistojen keruu, joka satoi suurimman osan fennistisestä työvoimasta. Valtaiset sanakirjahankkeetkin ovat työllistäneet fennistejä laajasti. Sotien aikana yliopistojen toiminta lamaantui, lingvistit joutuivat sotaan ja monet heistä kaatuivatkin. (Paunonen 1980: 119–120; Räisänen 1980: 43; Siro 1980: 2–3.)

Kun muualla maailmassa jo strukturalismi hallitsi kielitiedettä, Suomessa pidettiin vielä tiukasti kiinni historiallis-vertailevan suuntauksen periaatteista. Pian historioivan kielentutkimuksen vanavedessä Suomeen rantautui myös kielimaantiede. Räisänen (1980: 46–47) nimeää tyypilliseksi fennistiseksi tutkimukseksi äännehistoriallisen dialektologian, mikä kuvaakin hyvin koko 1900-luvun fennistiikkaa (ks. myös Sammallahti 1980: 57). 1900-luvun puolivälin jälkeen kielitieteen metodit monipuolistuivat myös Suomessa. Strukturalistiset opit pääsivät vihdoin läpi; vähän myöhemmin sai tilaa myös transformaatiokielioppi. Kielimaantieteen suojissa alkoi kehittyä kielikontaktien tutkimus ja sosiolingvistiikka. Kieli nähtiin ennen kaikkea sosiaalisen ja vuorovaikutuksellisen tapahtumana, ja tutkimuskohteena suosittiin puhe-

3. Termi on pidettävä erillään uusfilologiasta.

4. Ks. fennistisestä tutkimusperinteestä esim. Itkonen 1966b: 34–35, 42; Ravila 1967: 9; Leskinen 1968: 13; Räisänen 1980: 43–44, 49–52; Siro 1980: 3; Karlsson 1997: 7, 32, 40; Karlsson & Enkvist 2000: 246; Leino 2001: 220–221.

kieltä. Empiiriset ja luonnontieteelliset metodit vahvistivat edelleen asemaansa kielitieteessä. Äänne- ja muoto-opillisten tutkimusten rinnalle nousi myös lauseopin tutkimus. Semantiikka, psykolingvistiikka, kognitiivinen kielitiede ja keskusteluanalyysin tutkimus monipuolistivat fennististä kenttää entisestään. (Karlsson 1980: 25, 35, 38–39; Leiwo 1980: 155; Räisänen 1980: 49–52; Karlsson & Enkvist 2000: 239–245.) Fennistit innostuivat diskurssianalyysistä, ja moderni tekstintutkimus syntyi. Filologiasta sen sijaan ei kukaan puhunut mitään.

4.2 Fennistisen filologian perintö ja nykytila

Havaintoni fennistiikan tutkimusta käsittelevistä teoksista on, että termiä *filologia* ei niissä juuri mainita suomen kieltä koskevien tutkimusten ja tieteenharjoittamisen yhteydessä, vaikka siitä klassisten ja uusien kielten kohdalla puhutaan tiuhaan. Muutamia mainintoja sentään on. Itkonen (1966a: 157) huomauttaa M. A. Castrénin tunnustaneen sovelletun kielitieteen eli filologian arvon historian tutkimuksen aputieteenä ja aikovan itsekin käyttää sen menetelmiä kulttuurihistoriallisissa tutkimuksissaan. Toisen viittauksen filologiaan olen löytänyt Korhoselta (1986: 176): hän toteaa Ojansuun yhdistäneen kansanrunotutkimuksissaan folkloren ja murretutkimuksen käyttämällä taitavasti dialektologiaa apuna filologisessa analyysissaan. Ojansuu toimikin Helsingin yliopiston suomalaisen filologian apulaisen ensimmäisenä viranhaltijana vuosina 1914–1922 (Heikel 1940: 756; Suutari & Salo toim. 2001: 58). Ojansuun tutkimuksiin palaan vielä tuonnempana.

Laajoissa selvityksissään Turun Akatemian (1894) ja Helsingin yliopiston (1940) historiasta Heikel esittelee myös suomalaista filologiaa nostamalla esiin muun muassa jumaluusopin ja kaunopuheisuuden professoreiden tuotoksia suomen kielestä ja muista kielistä: sanavertailuja suomen ja muiden kielten välillä, todisteluita suomen ja heprean sukulaisuudesta sekä suomalaisten historian tutkimuksista. Näillä kyseisillä professoreilla – esimerkiksi Eskil Petraeuksella, Enevald Svenoniuksella, H. G. Porthanilla, Daniel Jusleniuksella ja A. H. A. Kellgrenillä – olikin klassillisen filologian taustaa, vaikka heitä ei sinänsä fennistisen filologian varsinaisina harjoittajina voidakaan pitää. Vuoden 1894 teoksessa Heikel käyttää fennistiikan opetusta ja tutkimusta esitellessään termejä *finsk filologi* ja *filologiska och lingvistiska studiet* sekä muun muassa nimeää Ericus Schroderuksen sanakirjan *Lexicon latino-scondicum* ensimmäiseksi filologiseksi esitykseksi suomen kielestä. *Finsk filologi* voidaan toki suomentaa joko *fennistiseksi* tai *suomalaiseksi filologiaksi* (tai *kielitieteeksi*), mutta Schroderuksen sanakirjan kohdalla viittaus fennistiseen filologiaan on selvä. Mitään selkeää syytä Heikelin termivalinnoille ei kuitenkaan tule esille. Vuoden 1940 teoksessa Heikel ei suomen kielen kohdalla enää käytä termiä *filologia*, vaan pelkästään *lingvistiikka*. (Heikel 1894: 147–151, 278–287, 311–312, 1940: 69, 75, 136–138, 154, 236, 250, 286, 366–367, 444, 461–463, 633–640, 642, 752–760.)

Saarikivi (2001: 267–268) pohtii, onko fennougriistiikka filologiaa vai lingvistiikkaa. Hän käyttää termiä *suomalais-ugrilainen filologia*, joka tutkii paitsi suomalais-ugrilaisia kieliä myös näitä kieliä puhuvien kansojen historiaa ja kulttuureja kielten avaamasta ikkunasta ottamalla huomioon kielten ja kansojen yhteisen esihistorian. Tällä termillä

hän haluaa korostaa eroa ”yksipuolisen lingvistiisiin tutkimusintresseihin”, joiksi hän laskee historiallisen ja kontrastiivisen lingvistiikan harrastamisen. (Mp.)

Monien yliopistojen opetusalojen nimissä esiintyy edelleen *filologia*-nimitys, kuten *englantilainen filologia*, *germaaninen filologia*, *italialainen filologia*, *ranskalainen filologia* ja vaikkapa *pohjoismainen filologia*. Opetusalojen toiminta nykyisellään ei kuitenkaan tarkoita filologian harjoittamista – tietysti filologista tutkimusta voidaan tehdä ja tehdäänkin oppiaineiden sisällä. Kuten Lönnroth (2011: 26–28) toteaa, ”useimmissa suomalaisissa yliopistoissa filologia tieteenä ja professiona on enää muisto vain”. *Filologia*-nimitystä motivoinee se, että suomalaisten yliopistojen vieraiden kielten oppiaineissa opetetaan ja tutkitaan paitsi tiettyä kieltä myös kieleen ja sen puhujiin sekä puhuma-alueisiin liittyvää kulttuuria ja kirjallisuutta. Riiho (1980: 114) liitti 1980-luvulla kommentit *filologia*-termin epiteettisyydestä oppiaineiden nimissä siihen, että kaikista vieraiden kielten opiskelijoista haluttiin tehdä opettajia (ks. myös Lönnroth 2011: 26). *Filologia*-tyyppisiä professuurien nimityksiä on muutamia. Esimerkiksi Oulun yliopistossa on *pohjoismaisen filologian professori*, mutta englantilaisessa ja germaanisessa filologiassa ei ole *filologia*-tyyppisiä professorinimityksiä. Sama suuntaus näyttäisi olevan muidenkin yliopistojen professuureissa: *filologian professoreita* on vain muutama.

Suomen kielen oppiaineen nimet eivät missään yliopistossa sisällä *filologia*-nimitystä. Toki Helsingin yliopistossa on ollut kaksikin professorinvirkaa nimityksellä *suomalaisen filologian professori* (aluksi *suomalaisen filologian apulainen* ja myöhemmin *apulaisprofessori*). Ensimmäisenä perustettu virka (1913) muutettiin vuonna 2008 *suomen kielen professuuriksi*. Tällä hetkellä toinenkaan tehtävänimike ei enää sisällä *filologia*-nimitystä, samoin kuin muidenkaan yliopistojen suomen kielen professuurit. Kun virkojen haltijoita ja heidän tutkimuksiaan tarkastelee (ks. esim. Heikel 1940: 756–757; Suutari & Salo toim. 2001: 12, 24, 46, 48, 50, 54, 58, 64, 70, 74, 78, 80), ei voi välttyä ajatukselta, että *filologia* on nimityksissä lähinnä nimitys. Joukossa on kyllä nimekkäitä vanhan kirjasuomen tutkijoita, joista monet ovat harjoittaneet fennististä tutkimusta myös filologisilla menetelmillä, mutta mikään varsinainen painotus ei filologisen tradition mukaisen tieteen tekeminen viroissa kuitenkaan näyttäisi olleen.

Mahdotonta olisi käydä luettelemaan ja analysoimaan kaikkia fennistiikassa tehtyjä filologiseen tutkimusperinteeseen liittyviä tutkimuksia. Mahdotonta – ja myös tarpeetonta – olisi myös lajitella vanhaa kirjasuomea koskevat tutkimukset filologisiksi tai ei-filologisiksi. Siksi en tällaiseen yritäkään ryhtyä, vaan pyrin tässä luvussa nostamaan esille muutamia esimerkkejä sellaisista tutkimuksista, jotka tavalla tai toisella hahmottavat fennistisen filologian tutkimusperinteestä ja nykytilasta muodostuvaa kuvaa. Samalla pyrin näiden esimerkkitutkimusten kautta taustoittamaan filologian ja historiallisen lingvistiikan eroja ja yhtäläisyyksiä, joita kommentoin luvussa 6.

Näyttää siltä, että fennistiikasta ei ole vuoteen 1997 mennessä tehty yhtään väitöskirjaa, joka perustuisi filologiseen tekstieditioon tai tekstikriittiseen analyysiin (ks. Karlsson 1998: 51–54; Laukama 1999: luvut 3, 8.1, 9.1–9.3). Vanhoja tekstejä on fennistiikassa tutkittu runsaasti. Erityisesti äännehistorialliset tutkimukset ovat olleet suosittuja, mutta ne eivät juuri sisällä tekstinaikaiseen kulttuuritaustaan pohjautu-

vaa filologista analyysia.⁵ Tämä käy ilmi esimerkiksi Rapolan (1965: 17–23) selvityksestä vanhan kirjasuomen tutkimuksista. Tämäntyyppiset tutkimukset yhdistäisin ennen kaikkea historialliseen kielentutkimukseen. Filologisen tradition mukaisia tekstieditoita fennistiikassa on tehty ja julkaistu. Muun muassa Ulkuniemen (1975) teos *Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset* sisältää kuvauksen käsikirjoituksesta, julkaisuperiaatteet ja joitakin selityksiä tekstistä sekä epävarmojen lukutapojen luettelon. Varsinaista kielitieteellistä analyysia siinäkään ei ole.

Agricolan teksteistä on toimitettu useita kriittisiä editioita, jotka noudattavat filologisen edition ja perinteisen tekstikritiikin periaatteita. Tieteellisissä editioissa annetaan alkuperäistekstit sekä samat tekstit nykykirjaimilla kirjoitettuna. Motiivina muotorakenteen, oikeinkirjoituksen, sanaston ja virkerakenteen muokkaukselle on ollut se, että Agricolan tekstit tavoittaisivat nykylukijan. Editioissa esitellään muun muassa kirjainmerkit ja oikeinkirjoitus, äänteiden kestoa, nykykielessä tuntemattomat spiranttiäänteet, nykykielestä poikkeavat muodot, sanastolliset erityispiirteet ja lauseopin piirteitä. (Ks. Harviainen, Heininen & Huhtala 1990; Agricola 2007a, 2007b; Palola 2009: 32–33.) Kriittisiä editioita on julkaistu myös esimerkiksi Aleksis Kiven teoksista (Kivi 2010, 2012).

Mikael Agricolan teosten tieteellinen editio ja morfosyntaktinen tietokanta-hankkeessa on työstetty Agricolan kirjallinen tuotanto sellaiseen digitaaliseen muotoon, että sen pohjalta on mahdollista tuottaa sekä normaali, kommentein ja selityksin varustettu tieteellinen editio että monitieteistä Agricola-tutkimusta palvelevia erikoiseditioita, osatietokantoja ja hakuja sähköisessä muodossa. Hankkeen tuotoksena on syntynyt useita erillisjulkaisuja Agricolan kielestä (esim. Häkinen toim. 2012, 2013) ja myös kaksi väitöskirjaa. Kirsi-Maria Nummila tutki väitöskirjassaan (2011) Agricolan tekstien tekijännimijohdoksia ja Heidi Salmi (2010) Mikael Agricolan teosten kielen *ala-*, *ylä-* ja *pää-*vartaloisia adpositioita. (Ks. Agricola-tietokanta.) Salmi (mts. 23) määrittelee tutkimuksensa sijoittuvan fennistiikassa vanhan kirjasuomen filologiseen tutkimusperinteeseen perustelematta kuitenkaan filologian olemusta tutkimuksessansa sen enempää. Salmen työssä keskeisinä menetelminä ovat filologisen perinteen mukaisesti erikielisten ja eri-ikäisten tekstien tarkka vertailu. Myös Pantermöller (2012: 623) nimittää Salmen tutkimusta perusteelliseksi filologiseksi pohjatutkimukseksi, mutta hänkään ei perustele tutkimuksen filologisuutta millään tavalla.

Vanhoista suomenkielisistä teksteistä on tehty myös tekstivertailuja. Lauerma (2012a) on vertaillut Jakob Johan Malmbergin *Kristityn vaelluksen* suomennosten kieliasuja toisiinsa. Agricolan tekstejä ja niiden lähteitä ovat tarkastelleet ja vertailleet esimerkiksi Itkonen-Kaila (1997) ja Heininen (1992, 1993, 1994). Sulkala (1995: 208–213) on vertaillut raamatun- ja virsikäännöksiä. Pääkkönen (2005: 81–91) on tarkastellut Keckmanin kalevalamitan käyttöä ja tämän sepittämiä kalevalamittaisia runoja sekä verrannut Keckmanin ruotsinkielisiä käännöksiä suomalaisista kansan-

5. Esimerkkinä tällaisista tutkimuksista voidaan mainita Airilan *Äännehistoriallinen tutkimus Herra Martin maalainsuomennoksen kielestä* (1914) ja Rapolan *Äännehistoriallinen tutkimus Abraham Kollaniuksen lainsuomennosten kielestä* (1925).

runoista niiden suomenkielisiin lähdeteksteihin. Lehtinen (2002, 2003) on tutkinut muun muassa karitiiviadjektiivien ominaisuudennimijohdoksia ja refleksiivitaivutusta Agricolan kielessä. Häkkinen (esim. 2003, 2010) on julkaissut useita tutkimuksia vanhojen tekstien sanastoista, erityisesti Agricolan kielestä.

Filologiset metodit ovat olleet käytössä vanhan kirjasuomen tutkimuksessa yksittäisten sanojen ja muotojen tulkinnassa. Esimerkiksi Rapola (1926: 165–168, 1959: 275–283) on tulkinnut Agricolan sanan *Curckomeffo* merkitystä ja luku- tapaa keskiaikaisen teologian ja kulttuurin avulla sekä tehnyt laajan analyysin sanasta *aju* (merkityksessä ’aivot’ ja ’ymmärrys’) vanhan kirjasuomen näkökulmasta. Kiuru (1997: 396–411, 1988: 211–229, 2003: 82–108; ks. myös 2002) on monissa artikkeleissaan käyttänyt tekstikriittistä analyysia, kuten esimerkiksi tarkastellessaan vanhan kirjasuomen *sillen*-sanaa ja Agricolan *orientappurat*- sekä *tac(h)ton*- ja *tadhon*-muotoja.

Agricolan jumalainluettelon tulkinnassa on tarvittu ja käytetty filologisia metodeja. Sen lähteitä on yritetty selvittää ja eri versioiden alkuperäisyyttä toisiinsa nähden on pyritty perustelemaan vertaamalla tekstien kieliasua ja analysoimalla niitä suhteessa kulttuuritaustaan. (Ks. esim. Holmberg-Harva 1930; Wiklund 1930: 299–316; Setälä 1930: 316–329; Harva 1948: 3–7.) Ikola (1991: 164–166) on puolestaan oikonut Harviaisen, Heinisen ja Huhtalan (1990) tulkintoja Agricolan teksteistä. Koivusalo (1993: 13–18) on tehnyt tekstin kulttuuripohjaista tulkintaa Agricolan jumalainluetteloa käsittelevässä laajassa artikkelissaan pohtiessaan muutamien epäselviksi jääneiden ja kovasti kiisteltujen sanojen ja ilmausten merkitystä (esim. *rauni* ja *naini*).

Ojansuu (1917) käsittelee Piispa Henrikin surmavirttä tarkasti filologisen tradition mukaisesti. Hän on pyrkinyt selvittämään surmarunon eri muistiinpanojen koti-seutua ja ikää runositaattien murrepiirteiden avulla, ja lisäksi hän analysoi sekä kanta-muistiinpanon että lisien kieliasua, muistiinpanon tekijää ja runon kokoonpanoa sekä aineksia. Ojansuu pohtii runon suhdetta historiallisiin tositapahtumiin ja käsittelee myös runon nimistöä. Runon kokoonpanoa eli sitä, mitkä säkeet ovat mistäkin toisinnosta peräisin, Ojansuu selvittelee ortografisten ja kielellisten piirteiden perusteella. Ainesten tarkastelu eli runon aiheen selittäminen lähestyy filologista kulttuurisidonnaista tulkintaa: siinä Ojansuu suhteuttaa tekstin aikaansa ja tulkitsee runoa sen perusteella, mitä tiedetään keskiaikaisesta elämänmenosta.

Surmavirren kieliasua tarkastellessaan Ojansuu paneutuu tulkitsemaan tekstiä muotorakenteen pohjalta. Hän on verrannut runon muotoja muiden vanhan kirjasuomen tekstien piirteisiin ja etsinyt vastaavia esimerkkejä myös sanakirjoista. Ojansuu (1916) on tehnyt vastaavanlaista analyysia myös Elinan surmarunosta, josta hän tarkastelee muun muassa runomittaa, ortografiaa ja kielivirheitä. Ojansuu (1916: 57–60) myös pyrkii selvittämään tekstin kirjoittajaa kielen piirteiden perusteella ja luvussa ”kielellisiä omituisuuksia” analysoi erikoisia muotoja murrepiirteiden avulla.

Uusimpia osoituksia fennistisestä filologiasta on suomen kielen varhaiskieliopin *Rudimenta linguae Finnicae breviter delineatan* suomennos ja editio, jonka on toimittanut Petri Lauerma (2012b). Rudimentan toimitustyö on vaatinut monitieteistä yhteistyötä: fennistien lisäksi mukana ovat olleet latinan kielen asiantuntijat ja käsialatutkija. Teoksessa käydään läpi filologisen perinteen mukaisesti käsikirjoituksen taustaa ja sel-

vitellään sen alkuperää, kirjoitusaikaa ja mahdollisia tekijöitä sekä tarkastellaan tekstin ortografiaa, murteellisuuksia sekä äänne- ja muoto-opin piirteitä.

5 Kohti fennististä filologista metodia

Esittelen seuraavaksi metodikokeiluni filologisten menetelmien soveltamisesta. Otan analysoitavaksi säkeen Christfrid Gananderin kokoelman kansanrunoista, jotka on julkaistu *Suomen Kansan Vanhat Runot* -teoksen XV osassa (eli SKVR XV:ssä; 1997). Gananderin runomuistiinpanot ovat lähes kaikki kadonneet, mutta suuri osa Gananderin alkuperäisen kokoelman runosäkeistä on kuitenkin säilynyt jälkimaailmalle, koska Ganander on kirjannut ne esimerkkilauseiksi teoksiinsa. Suurin osa näistä runosäkeistä on poimittu Gananderin sanakirjasta *Nytt Finskt Lexiconista* (Ganander 1937–1940) ja *Mythologia Fennicasta* (Ganander 1984) ja yritetty rakentaa uudelleen kokonaisuuksiksi *Suomen Kansan Vanhat Runot* -teoksen XV osassa (1997). (SKVR XV: XXVII–XXIX.) Syvennyn tässä tarkastelemaan Gananderin sanakirjasta *Nytt Finskt Lexiconista* löytynyttä erittäin arkaistiselta vaikuttavaa runosäettä, *Herran puoskari puhitek*, jonka analyysissä etenen seuraavalla tavalla:

- 1) Muotoa *puhitek* täytyy tulkita ensinnäkin runokontekstin ja tekstin asiasisällön näkökulmasta, jotta muodon ja koko runosäkeen merkitys avautuu täysin selvästi. Mitä *puhitek* on tarkoittanut siinä kulttuurissa, jossa teksti on syntynyt ja elänyt? Miten se on tulkittava? Mitä koko säe tarkoittaa? Miten Ganander on kyseistä muotoa tulkinut ja selittänyt sanakirjassaan tai muissa teoksissaan? Etsin muita esiintymiä sekä vastaavasta säkeestä että itse muodosta *puhitek* muista kansanrunoista, murteista, lähisukukielistä ja vanhan kirjasuomen aineistoista sekä sanakirjoista.
- 2) Merkityksen selvittämisen jälkeen analysoin muodon *puhitek* muotorakennetta. Pyrin kirjoittamaan loppu-*k*:llisen muodon auki ja selostamaan, mitä kaikkea muotoon voi sisältyä ja mitä se on omana aikanaan tarkoittanut.
- 3) Tulkinnessa täytyy ottaa huomioon se mahdollisuus, että kysymyksessä on esimerkiksi kirjoitusvirhe tai kirjurin virheellinen yleistys.

Ganander (1997 s. v. *puhitek*) on kirjannut kyseisen säkeen sanakirjaansa hakusanan *puhitek* kohdalle:

puhitek imperat. Run. i. e. *puhtaasta paikasta tuo* | *Herran puoskari puhitek* rena.

Tämä säe on Gananderin sanakirjasta poimittu irtosäe, jota ei ole pystytty yhdistämään mihinkään tunnettuun runokontekstiin (ks. Timonen 1998: 11; SKVR XV: 185). Säkeelle ei ole myöskään löydetty lähdetekstiä, josta Ganander mahdollisesti olisi

säkeen kopioinut. Se tuntuu olevan todella ainutlaatuinen säe, jota muualla ei esiinny. Tälle säkeelle en ole löytänyt edes samantyyppistä vastinetta myöskään SKVR:n korpuksesta. Senni Timosen (henkilökohtainen tiedonanto 31.10.2007) mukaan tämä Gananderin säe voi periytyä myös jonkun sivistyneen, esimerkiksi papin, kalevalamittaisesta runosta eikä siinä tapauksessa perustuisikaan vanhaan kansanrunomateriaaliin. Kuitenkin säe on Gananderilla ollut kiistatta hallussaan.

Muissa vanhoissa sanakirjoissa ei ainakaan *puh(d)*-vartalollisten hakusanojen yhteydessä mainita *puhitek*-muotoa tai sille läheisiä vastineita (ks. esim. Renvall 1826: 81–82; Lönnrot 1958 [1886–1880]: 256–258). Siitä ei löydy esimerkkejä myöskään Kainon⁶ teksteistä. Jos ajatellaan, että *puhitek*-muoto todellakin on aito kielellinen ilmaus, olisi siinä luultavasti pohjana vartaloaines *puhda-*, jonka heikkoon asteeseen on liittynyt refleksiivijohdin *-ite*, jolloin vartalon loppu-*a* on *i:n* vaikutuksesta hävinnyt. *-k* edustanee yksikön 2. persoonan imperatiivin tunnusta (ks. esim. Leskinen 1970: 11, 62). Muoto *puhitek* osoittautuisi näin yksikön 2. persoonan refleksiiviseksi imperatiiviksi. Refleksiivijohdin *-ite* on liittynyt kaksitavuiseen *A*-vartaloon, mikä näyttää Koivistonkin (1990: 100) tutkimuksen perusteella olevan imperatiivin yksikön 2. persoonan muodoissa tavallista.

Muodon *puhitek* merkityksen pitäisi olla siis refleksiivinen 'puhdistaudu'. Vanhoissa loitsuissa tavataankin tietäjän varustautumiseen kuuluva peseytyminen (ks. Siikala 1999: 248). Tällaisia säkeitä löysin esimerkiksi metsästysloitsuista: *Nousen aijoin aamusesta, Pesemmö, puhastelemmo, Pyyhin pienen perttiseni, Pesen pieni pyssyseni* (SKVR VII₅ 3218). Tässä Gananderin irtosäkeessä olisi luultavimmin kyse puoskarin eli tietäjän valmistautumisesta ennen tehtävän suorittamista. Koska Gananderin irtosäkeessä puhutellaan Herran puoskaria, saattaa kyse olla pikemminkin henkisestä puhdistautumisesta kuin konkreettisesta peseytymisestä ennen tärkeää tehtävää. Tietäjistäkin saatettiin käyttää nimitystä jumala (Haavio 1967: 326–327), joten Herra tai Jumala ei välttämättä viittaa runoissa aina kristilliseen Jumalaan. Toisaalta myös kristillistä Jumalaa on voitu puhutella puoskariksi, kuten säkeissä *Tule, Luoja puoskariksi, Jumala parantajaksi – – Puoskar on puhas J[uma]lla, Herra lääkäri lähinen, Ylimmäinen enkelini* (SKVR VII₄ 1581; ks. myös SKVR VII₄ 1668). *Puoskar on puhas J[uma]lla*-tyyppiset säkeet viittanevat paitsi ajatukseen 'puoskari/tietäjä on oikea Jumala' myös mahdollisesti puhtauden merkitykseen tietäjän roolissa. *Kalevalassakin* (ks. esim. 1949: 129) tulee esille peseytymisen arvo tietäjäksi valmentautumisessa. Folkloristisen ja lingvistisen analyysin perusteella näyttäisi siis todellakin mahdolliselta, että muoto *puhitek* olisi ollut olemassa eikä perustuisi Gananderin virheelliseen tulkintaan tai kopiointiin lähdetekstistä.

Gananderin tulkintaa 'puhtaasta paikasta tuo' on vaikea ymmärtää. Hänen antamansa merkitys 'puhdistu' sopisi merkitykseltään paremmin yhteen muodon *puhitek* edellä esitetyn analyysin kanssa, mutta muodon selvää refleksiivisyyttä tämäkään Gananderin tulkinta ei tue. Kenties Ganander länsisuomalaisena ei tunnista refleksiivimuotoa ja tulkitsee sen siksi väärin. Jokin kuitenkin on motivoinut Gananderia tul-

6. Kotuksen aineistopalvelu Kaino sisältää suomenkielisiä tekstejä 1500-luvulta lähtien sähköisessä muodossa. Palvelu on käytettävissä osoitteessa <http://kaino.kotus.fi/>.

kintaan 'puhtaasta paikasta tuo'. Kun oletetaan, että Gananderilla oli 1700-luvulla hallussaan kokonaisia runotekstejä erilaisina muistiinpanoina, käsikirjoituksina ja painettuina teksteinä (ks. SKVR XV: XXVII–XXIII), voitaisiin ajatella, että tämäkin tutkimani säe olisi ollut osa suurempaa runokokonaisuutta. On tosin myös huomioitava, että Matti Kuusi arveli Gananderin harrastaneen myös katkelmien ja yksittäisten lisäsäkeiden kirjaamista aihepiireistä, joista hän oli kiinnostunut (Senni Timonen, henkilökohtainen tiedonanto 17.1.2008). Joka tapauksessa Gananderilla on ollut hallussaan hyvin harvinainen säe, jota kenenkään muun runojen kerääjän aineistossa ei ole säilynyt. Koska Ganander on katsonut tarpeelliseksi antaa sanakirjassaan myös tulkinnan 'puhtaasta paikasta tuo', herää oletamus, että säkeen ympärillä olisi ollut sellaista runokontekstia, jonka perusteella Ganander olisi tulkintaansa päättänyt. Kenties säe on ollut osa esimerkiksi tietäjän varaussanojen tai parannusloitsun tyyppistä runohahmoa. Tällaisissa loitsuissa yhdistyvät usein hyvin monenlaiset ainekset: muun muassa valmistautuminen tehtävään, taudin, vaivan tai ongelman kartoitus, vihollisen synnyn selvittely ja lopulta tehtävän suorittaminen, kuten parantaminen. Loitsuissa pyydetään usein avuksi erilaisia apueläimiä tai mytologisia hahmoja, joita pyydetään vaikkapa tuomaan parantavia voiteita usein pitkienkin matkojen päästä. (Ks. esim. runot SKVR XII₂ 6339; SKVR VII₅ 4376; SKVR VI₁ 3025; SKVR I₄ 1716.) Gananderin koelmassa esimerkiksi runossa SKVR XV 280 on säkeet *Mehiläinen ilman lintu*, – – *Tuuok mettä Mehtolasta, simoa Tapiolasta*.

Gananderin on havaittu harrastaneen tekstikriittisen metodin soveltamista, jossa vertailtiin saman runon ja toisinnon eri muistiinpanoja toisiinsa alkuperäisen runomuodon hahmottamiseksi. Hän myös pyrki keräämään sanakirjaansa näytteitä kansanrunon muuntelevuudesta, ja hänellä oli hallussaan samasta runosta ja toisinnosta useita erilaisia muistiinpanoja. (SKVR XV: 19; Palola 2009: 237.) Jos Gananderilla on ollut käsissään teksti, jossa säe *Herran puoskari puhitek* olisi esiintynyt esimerkiksi parannusloitsussa, olisi hän voinut yhdistää itselleen tuntemattoman muodon merkitykseltään vaikkapa parantavan voiteen tai muun hoitoavun noutamiseen puhtaasta paikasta. Tälle oletukselle antaa tukea se, että Ganander sanakirjassaan (1997 s. v. *mehtä*) selittää mytologisen paikan Mehtolan, josta apueläimiä (kuten edellä olevissa säkeissä mehiläistä) usein kehoitettiin parantavia voiteita noutamaan, olevan 'puhdas metsä'. Vaikka *Herran puoskari puhitek* olisi Gananderilla ollut pelkkänä irtosäkeenä, olisi hän silti voinut tulkita sitä parannusloitsujen pohjalta ja päätyä siksi antamaan säkeelle merkityksen 'puhtaasta paikasta tuo'.

Filologisen metodin avulla voidaan tarkastella kielellisten muotojen merkintään ja tulkintaan sekä sitä kautta niiden esiintymiseen mahdollisesti vaikuttaneita seikkoja. Kuitenkaan filologinena analyysi ei kykene paljastamaan kaikkea: ei esimerkiksi voi varmasti sanoa, mitä tekstejä Gananderin työpöydällä 1700-luvulla oli, jos niistä ei ole jäänyt todisteista jälkimaailmalle. Ei myöskään voi väittää, että kirjuriin – tässä tapauksessa Gananderin – ajatuskuvio olisi edennyt välttämättä lainkaan edellä esitetyn hahmotteluni mukaisesti. Loppujen lopuksi Gananderin sanakirjassaan antama tulkinta jää siis avoimeksi. Otaksomia, jotka pohjaavat perusteelliseen folkloristiseen ja lingvistiseen selvitystyöhön, voi kuitenkin esittää. Sitä prosessia olen pyrkinyt tällä metodini esittelyllä kuvaamaan.

6 Pohdinta ja koonti

Tässä katsauksessa olen pyrkinyt hahmottamaan filologisen tieteenharjoittamisen ja filologiasta käydyn keskustelun historiaa ja nykytilaa sekä pohtinut filologian suhdetta lingvistiikkaan ja erityisesti fennistiikkaan. Yhteenvedonomaaisesti voidaan todeta, että termin *filologia* käyttö lingvistiksessä keskustelussa on ollut ja on edelleen kirjavaa. Tässä luvussa esitän kokoavia kannanottojani filologisesta tutkimuksesta ja sen tilasta sekä muutamia ajatuksia filologian tulevaisuudesta nykyfennistiikassa.

Näkemykseni mukaan *filologia*-nimitys on monissa yhteyksissä eräänlainen jäännös, joka kumpuaa kielitieteen harjoittamisen historiasta. Kielen tutkimusta nimitettiin alun alkaen *filologiaksi*. Aluksi kielitieteellinen toiminta ja tutkimus pohjautuivat vahvasti filologisiin menetelmiin, joten nimitys oli perusteltu. Vanhoja tekstejä tutkittiin, vertailtiin, käännettiin ja julkaistiin runsaasti. Termille *lingvistiikka* tuli tarve siinä vaiheessa, kun kielitieteen menetelmät monipuolistuivat ja uudistuivat voimakkaasti. Tämän myllerryksen vuoksi perinteinen kielitieteen harjoittaminen – nykyään vain yksi kielitieteen osa-alue – jatkoi olemassaoloaan termillä *filologia* ja *lingvistiikka* taas tuli tarkoittamaan silloista modernia kielitiedettä. Nykyisin *lingvistiikkaa* on pidettävä *kielitieteen* synonyymina ja siis yläkäsitteenä niin *filologialle* kuin muillekin kielitieteen osa-alueille.

Kun seuraavassa määrittelen filologisen tutkimuksen, teen sen omasta näkökulmastani: selvitysteni, havaintojeni ja kokemusteni pohjalta. En pyri selvittämään tyhjentävästi koko *filologian* käsitettä, sen olemusta ja sisältöä. Jätän kokonaan ulkopuolelle muun kuin lingvistisen filologian ja esitän kannanottoni nimenomaan fennistisen tutkimuksen perspektiivistä.

En kannata tiukkaa rajanvetoa siitä, mikä on filologiaa, mutta on muutamia kriteereitä, joita tutkimuksen tulisi mielestäni täyttää, jotta sitä kannattaisi kutsua filologiseksi. Tarkastelen näitä kriteereitä tutkimuskohteen, tutkimusaineiston, tutkimuskysymysten ja tutkimusmenetelmien kautta. Tarkastelen tutkimuskohdetta ja -aineistoa yhdessä, sillä useimmiten ne filologisessa tutkimuksessa yhdistyvät – eivät tosin aina: tutkimuskohteen voi olla vaikkapa äänne- tai muoto-opillinen yksityiskohta, jota tutkitaan vanhoista teksteistä. Vanhat tekstit ovat silloin aineistona mutta laajasti ottaen myös kohteena. – Filologinen tutkimus ei nimittäin pyri yleistyksiin, kuten usein muu lingvistinen tutkimus, vaan jokainen filologinen tutkimus on uniikki, sillä filologia pureutuu tiettyyn yhteen tekstiin tai tekstikokoelmaan, jonka luonnetta se pyrkii selvittämään analysoimalla yksityiskohtaisesti ja sisäistävästi dokumentoitua aineistoa. Toisin sanoen filologin mielenkiinto kohdistuu useimmiten juuri tietyn tekstin tiettyyn piirteeseen. Filologisen materiaalin perusteella ei voikaan tehdä kovin pitkälle vietyjä johtopäätöksiä tai yleistyksiä, sillä kirjoitetun tekstin määrä on rajallinen eivätkä tekstit ole täysin luotettavia; vanhoja tekstejä tutkiva filologi ei voi myöskään vedota autenttisiin havaintoihin puheesta (vrt. Posner 1990: 349).

Pidän filologiaa lingvistiikan eli kielitieteen yhtenä osa-alueena, joka tutkii ja vertailee vanhoja tekstejä niiden kulttuurihistorialliselta pohjalta tekstikriittisin menetelmin. Kuten Lönnroth (2011: 27) toteaa, ”filologia tarkastelee kieltä ja historiaa, tekstejä ja konteksteja sekä kielen ja kulttuurin välisiä yhteyksiä” (ks. myös Saussure 1916: 13–

14; Itkonen 1966a: 215; Rissanen 1980: 103). Anttilan (1975: 145) mukaan filologi käyttää kieltä reittinä kulttuurin ymmärtämiseen, mutta lingvisti tutkii kieltä kielen vuoksi. Tämän näkökulman selittää se, että filologiaksi käsitetään joskus muidenkin alojen kuin kielen tutkimus: esimerkiksi historian tutkijan kohteena voisi olla kielen sijaan kulttuuri. Kielitieteessä filologikin on kiinnostunut ensisijaisesti kielestä. Päinvastoin kuin Anttila (1975: 145) katson, että filologi käyttää tietoja tekstinaikaisesta kulttuurista ymmärtääkseen kieltä (vrt. luvussa 5 esittelemäni *puhitek*-muodon tulkinta). Tekstin-aikaiseen kulttuuriin perehtyminen avaa väylän kielellisten muotojen tulkintaan ja analyysiin. Aivan kuten sociolinguistiikka fokusoi kieleen yhteiskunnan lävitse, filologia fokusoi kieleen tekstinaikaisen kulttuurin lävitse.

Filologisen tutkimuksen kohteena on vanha kirjoitettu kieli eli vanhat tekstit. Tämä kannanottoni vaatii lähempää tarkastelua. Kuten luvussa 2 käy ilmi, uusfilologioiden mukaan filologinen tutkimus voi kohdistua myös puhuttuun kieleen. Lönnrothin (2011: 28) mukaan filologian ei tarvitse rajoittua vain vanhoihin teksteihin. Ei minustakaan, mutta miksi filologiaa ei voisi rajata vanhojen tekstien tutkimukseen keskittyväksi tieteenalaksi? Menemättä sen enempää diskurssianalyysin tai muun modernin tekstintutkimuksen välineisiin totean vain, että nykytekstien tutkimukselle on olemassa omat nimityksensä ja omat menetelmänsä.⁷ Näen filologisen tutkimuksen kokonaisuutena: jos tutkittavana onkin nykykieli, kuinka täyttyvät silloin muut filologian kriteerit eli tekstin kulttuurihistoriallinen tarkastelu ja tekstikriittiset menetelmät? Sama koskee puhekielen tutkimusta. En väitä, että filologiaa ei voisi tehdä puhekielestä tai moderneista teksteistä: saattaisihan tekstin kulttuuripohjaista tulkintaa tarvita vaikkapa maakuntalehtien kielen analyysissä ja tulkinnaissa yleiskielelle.

Filologi voi esittää aineistollensa hyvin monenlaisia tutkimuskysymyksiä, mutta lähtökohta, jonka Rissanenkin (1980: 103) esittää, on, että filologinen tutkimus korostaa aina historiallista näkökulmaa. Kuten Lönnrothkin (2011: 26) toteaa, vanhoja tekstejä tutkittaessa on oleellista ymmärtää, että tutkittava teksti kertoo ajasta, joka on erilainen kuin omamme (ks. myös Jordheim 2003: 17). Filologi tutkii tekstejä sekä kielen että asiasällyksen kannalta (Itkonen 1966b: 22) ja painottaa kielen tehtävää ihmisten kommunikaation välineenä, minkä vuoksi filologiseen tutkimukseen liittyy luonnostaan kiinnostus kielen käyttäjien sivistyksellistä, sosiaalista ja poliittista taustaa kohtaan (Rissanen 1980: 103). Siksi filologisessa tutkimuksessa tulee olla aina läsnä tekstin tarkastelu sen kulttuurihistoriallisessa kontekstissa: mitä teksti ja sen yksiköt (sanat ja ilmaukset) ovat tarkoittaneet omana aikanaan, millainen on ollut tekstinaikainen kulttuuri, mitä teksti itsessään paljastaa, mitä tekstissä olevan kielen rakenne ja sanasto tutkijalle avaavat ja mikä on tekstin kokonaismerkitys? Filologi ei voi irrottautua tällaisista tieteenalansa peruskysymyksistä.

Kuten edellä tuli esille, filologisessa tutkimuksessa kohteena on yleensä teksti, sama kuin aineistonakin. Tutkimuksen fokuksessa voi olla kuitenkin mikä tahansa äänne- ja muoto-opillinen kielenaines, lauseopin kysymykset, sanasto, nimistö –

7. Lisättäköön vielä, että Lönnrothkin (ks. esim. 2011: 26, 27, 28) näyttäisi pitävän nimenomaan vanhan tekstin tutkimusta oleellisimpana filologisessa tutkimuksessa.

listaa voisi jatkaa loputtomiin. Oleellista on, että filologisen analyysin tavoitteena on editoida teksti nykylukijalle ymmärrettäväksi.

Pidän keskeisenä kriteerinä filologiselle tutkimukselle tekstiedition ja tekstikriittikin hyödyntämistä tutkimuksessa. Tekstikriittikissä tutkittavaa tekstiä tarkastellaan sekä omassa kontekstissaan että myös suhteessa toisiin teksteihin. Tekstikriittinen analyysi konkretisoituu filologisessa tutkimuksessa monella eri tavalla. Se voi olla teksti-vertailua, tekstien historian, alkuperän, kirjoittajien ja kirjoitusajankohdan selvittämistä tai ortografian, murteellisuuksien sekä äänne- ja muotorakenteen tarkastelua. Esimerkkinä olkoon oma kokeiluni perinteisten filologisten metodien soveltamisesta vanhojen suomalaisten kansanrunojen tutkimuksessa runosäkeen *Herran puoskari puhitek* tulkinnan avulla.

Mielenkiintoni kohdistuu tutkittavana olevan säkeen arkaistiseen muotoon *puhitek*. Yksittäisen muodon tulkinnassa on aloitettava koko runosäkeen ja sen kontekstin merkityksen selvittämisestä kansanrunojen maailman kautta tarkasteltuna. Selvitän, esiintyykö kyseistä muotoa tai säettä muissa kansanrunoissa, murteissa, lähisukukielissä ja vanhan kirjasuomen aineistoissa sekä sanakirjoissa. Muotorakenteen selvityksessä huomioidin vaihtoehdot, mitä kaikkea morfologista ainesta muotoon voi sisältyä. Vanhan tekstin tulkinnassa täytyy huomioida myös mahdolliset kirjoitus- tai kopiointivirheet sekä kirjurin tulkintavirheen mahdollisuus. Nykyaikaisen tekstiedition ei pidä olla epäsystemaattista eikä edes niin yksityiskohtaista kuin se historiansa alussa oli, vaan sitä voidaan soveltaa modernien lingvististen menetelmien avulla ja se voidaan ulottaa koskemaan kielitieteen eri alueita hyvinkin laajasti. Katsoisin kuitenkin, että kokonaan ilman kulttuurikontekstisidonnaista tekstikriittistä analyysia ei filologista tutkimusta voi olla.

Näyttäisi, että fennistiikassa etenkin viime vuosikymmenien aikana *filologia* – silloin kun se ylipäätään on mainittu – on useimmiten yhdistetty vanhan kirjasuomen tutkimukseen, vaikka perinteiset filologiset menetelmät eivät juuri käytössä olisi olleetkaan. Vaikka vanhan kirjasuomen tutkimus on monipuolistunut menetelmiltään, aiheiltaan ja aineistoiltaan koko ajan, sitä on silti monissa yhteyksissä nimitetty edelleen *filologiaksi*. Näin ollen käsitys filologisista menetelmistä hämärtyi, ja niin vanhan kielien tutkimus jatkoi kulkemistaan *filologian* nimellä niissäkin tapauksissa, joissa ei filologisia menetelmiä käytetty. Pidän tätä syynä sille, että koko *filologia*-termin käyttö myös vähentyi ja katosi vähitellen fennistiikasta lähes kokonaan.

Fennistiikassa on nimitetty *filologiaksi* tutkimuksia, joissa filologian keskeisistä kriteereistä täyttyy vain yksi: tutkimuskohteena on vanha (kirjoitettu) kieli. Näissä tutkimuksissa ei siis painotu tekstin tulkitseminen suhteessa kirjoittamisen aikaiseen kulttuuriin tai tekstin editointi nykylukijalle ymmärrettäväksi. Toki vanhan tekstin tulkinnassa (vrt. myös historiallinen lingvistiikka) täytyy jollakin tavalla aina huomioida tekstin kulttuuri- ja sosiohistoriallinen konteksti, mutta tekeekö pelkästään se tutkimuksesta filologisen? Jos päätyisin selvittämään vaikkapa Sorolaisen (1621, 1625) Postillan nais- ja mieskuvaa puhtaasti modernin diskurssianalyysin avulla, en nimittäisi tutkimustani filologiseksi. – Kokonaan toinen kysymys tosin on, riittäisivätkö tällaisessa tutkimuksessa pelkästään diskurssianalyysin menetelmät vai tarvittaisiinko avuksi filologiaa.

Filologiaa ei mielestäni voi määritellä pelkästään tutkimuskohteen tai -aineiston perusteella, vaan se on määriteltävä myös menetelmien ja päämääriensä kautta. *Vanhan kirjasuomen tutkimusta ja filologiaa* ei kuuluisi pitää synonyymeina. Vanhan kirjasuomen tutkimus on aineistopohjalta määriteltävä suuntaus, jossa tutkimusmenetelmät ja päämäärät voivat vaihdella suurestikin. Nähdäkseni filologisessa tutkimuksessa tulee edes jollakin tasolla olla läsnä seuraavat kriteerit: vanha teksti, kulttuurihistoriallinen tulkinta ja tekstikriittiset menetelmät. Filologin peruskysymys kuuluu edelleen: kuinka saada teksti nykykielelle ymmärrettäväksi mutta samalla säilytettyä tekstin sanoma ja olemus muuttumattomana? Muu historiallisia tekstejä eri tavoin hyödyntävä kielentutkimus voidaan mielestäni sijoittaa luontevammin esimerkiksi historiallisen kielitieteen, historiallisen sosiolingvistiikan, etymologian ja lainasanatutkimuksen alaan.

Eniten yhteistä rajapintaa filologialla on vanhoja tekstejä aineistonaan käyttävän historiallisen lingvistiikan kanssa. Suuntauksilla on kuitenkin merkittävä erokin, nimittäin tekstikriittikin suhteen. Historiallista lingvistiikkaa ovat esimerkiksi äännehistorialliset tai morfologisen variaation tutkimukset vanhoista teksteistä tai vaikkapa pyrkimys rekonstruoida nykykielestä kantakielen muotoja esimerkiksi vertaamalla itämerensuomalaisia kieliä ja volgalaisia kieliä. Kielihistoriallinen suuntaus voi toki hyödyntää filologisia menetelmiä, kun se haluaa tutkia vanhaa kieltä, jota on vain kirjoitettu. Filologia ja sosiolingvistiikka taas lähestyvät toisiaan siinä, että molemmat korostavat kielen ja sosiokulttuurin ykseyttä.

Filologinen tieteenharjoittaminen sen syvimmissä merkityksessä on fennistiikassa jäänyt varjoon, vaikka vanhan kirjasuomen tutkimusta on runsaasti harjoitettu. Viime vuosina näyttäisi vilkastuneen filologisen tradition mukaisten kriittisten editioiden julkaiseminen. Tekstivertailuja sekä yksittäisistä sanoista tehtyjä tekstin kulttuuripohjaiseen tulkintaan perustuvia analyyseja on ollut vireillä vuosikymmenien aikana vaihtelevassa määrin. Fennistisen tutkimuksen laajuuteen peilattuna tekstin kulttuurisidonnaista filologista tutkimusta on kuitenkin tehty verrattain vähän.

Miksi filologisen tradition mukainen tutkimus (sellaisena kuin sen tässä katsauksessa määrittelen) sitten on fennistiikassa jäänyt vähäiselle huomiolle? Osasyynä on varmasti fennistisen tutkimuksen nuoruus sekä nuorgrammatiikan vahva asema suomalaisessa kielitieteessä. Filologia ei ehkä koskaan oikein kunnolla ehtinyt fennistiikkaan tullakaan, kun jo nuorgrammatiikka tuli, ja sen jälkeen kaikki muutkin kielitieteen suuntauksset. Voitaneen myös todeta, että 1900-luvulla ei filologialle juuri ollut aikaa eikä tekijöitä: lingvistejä oli nykytilanteesta katsoen vähän, ja heitä tarvittiin kieliaineistojen keruissa sekä sanakirjatöissä. Filologiselle tutkimukselle ei myöskään nähty tarvetta: 1800-luvulla oli vakiintunut käsitys siitä, että suomalais-ugrilaisilla kielillä ei ollut sellaisia arvokkaita ja vanhoja tekstejä kuin indoeurooppalaisilla kielillä oli – sellaisia, joista olisi mahdollista tai tarpeellista tehdä monipuolista filologista tutkimusta. (Ks. Itkonen 1966a: 215.)

Epäilemättä vanhimpien tekstiemme nuoruus suhteessa klassisten kielten ja myös useiden indoeurooppalaisten kielten teksteihin on osaltaan vaikuttanut filologian alhaiseen asemaan. Kuitenkin näkisin, että 1500–1700-lukujen teksteillä on

jo arvoa filologisen tutkimuksen kohteena. Kuten väitöstutkimuksessani (Palola 2009) totesin, yli 200 vuotta sitten tallennettujen kansanrunojen kieli poikkeaa ja huomattavasti nykykielestä, samoin sen ajan kulttuuri. Kansanrunojen kieli ja varsinkin niiden säilöma kulttuurinen aineshan voi olla huomattavastikin vanhempaa kuin 1700-luvun kieli ja kulttuuri olivat. Filologinen analyysi sopiikin erityisen hyvin juuri kansanrunotutkimukseen, sillä vanhoja kansanrunoja ei nykykielen käyttäjä välttämättä ymmärrä ja toisaalta runotekstien aikaisen kulttuurin sivuuttava tutkimus ei tee oikeutta suomalaisten kansanrunojen kielen monipuoliselle tulkinnaalle.

Fennistinen filologia mahdollistaisi nähdäkseni tieteenalojen ja tieteiden välisen yhteistyön. Yhdyn monien filologiien (ks. esim. Riiho 1980: 115–116; Adamson & Ayres-Bennet 2011: 202; Lönnroth 2011: 28) näkemykseen siitä, että modernit alat voisivat hyötyä filologisesta kielentutkimuksesta. Riihon (1980: 115–116) mukaan vain tekstiediittorit suoriutuvat muun myöhemmän tutkimuksen mahdollistavasta raa’an käsikirjoitusmateriaalin tulkinnasta ja analyysistä. Lönnroth (2011: 28) huomauttaa filologialla olevan annettavaa erityisesti tilanteessa, jossa oppiaine- ja kielirajat katoavat ja jossa juuri siksi tarvitaan yhdistäviä lähestymistapoja tekstien tutkimiseen. Liian uskallettua lienee kuitenkin toivoa, että filologia olisi ”tulossa takaisin” (vrt. Laurén 2009: 29; Lönnroth 2011: 26).

Jos halutaan tutkia historiallista kieltä, on kiistaton tosiasia se, että sitä voi tutkia vain vanhoista teksteistä. Filologiset metodit ovat välttämättömiä silloin, kun halutaan verrata historiallisen kielen rakennetta nykyiseen. Kaikki modernit käsitykset kielenkäytöstä eivät välttämättä tee oikeutta historiallisille teksteille. Filologian ja historiallisen lingvistiikan harjoittajat kohtaavat tämän ongelman tutkimuksissansa: sokea luottamus lingvistiseen teoriaan voi tuottaa sellaisia muotoja, joiden olemassaololle ei ole mitään näyttöä tutkittavassa käsikirjoituksessa. (Ahlqvist 1990: 8.) Yhtä hyvin on pidettävä mielessä se näkökulma, että sokea luottamus käsikirjoituksen antamaan näyttöön ottamatta huomioon yleisesti hyväksytyjä kielitieteen tutkimustuloksia voi tuottaa omituisia kielellisiä muotoja, joille ei yhdestä esiintymästä huolimatta ole mitään perustetta kielen historiassa. Tällaisten kohtien selvittäminen on juuri filologin perustyötä.

Sähköisten tekstikorpusten lisääntyminen on joskus nähty uhaksi filologian perinteisille menetelmille ja tutkijoiden motivaatiolle tarkastella alkuperäisiä kirjoitettuja tekstejä (ks. Rissanen 1989: 16–17), mutta Adamson ja Ayres-Bennet (2011: 204) korostavat, että korpustutkimus on nimenomaan lähentänyt filologeja ja historiallisen lingvistiikan harjoittajia sekä tutkimusmenetelmien että päämäärien kohdalla. Väitöskirjassani (Palola 2009) totesin, että runokielen tutkimuksen pitkälliseen laiminlyöntiin fennistiikassa on saattanut vaikuttaa paitsi sen aliarviointi tutkimusmateriaalina myös se, että tutkimus on ollut kovin työlästä. Nykyisin käytössä olevat sähköiset arkistot helpottavat runokielen ja myös muun vanhan kielen tutkimusta, kun laajat aineistot on mahdollista käydä kohtuullisella työmäärällä systemaattisesti läpi. Sähköisten aineistojen kautta filologeillekin avautuvat aivan uudenlaiset mahdollisuudet massiivisten aineistojen hyödyntämiseen ja niiden kielellisen materiaalin keskinäiseen vertailuun.

Tekstien alkulähteille meneminen avaa kielentutkijan ymmärrystä ja varmistaa, että kirjurit eivät ole päässeet vaikuttamaan välissä kielellisiin muotoihin. Se myös paljastaa aiemman tutkimuksen erehdyksiä ja saattaa todistaa jopa kirjoitusvirheenä pidetyn muodon kielelliseksi mammutinluuksi. Filologisella tutkimuksella on ollut ja on edelleen annettavaa fennistiselle tutkimukselle. Ilman filologiaa jäisi fennistinen kenttä kapeaksi. Ketään lingvistiä tuskin tarvitsee muistuttaa esimerkiksi Konstantinuksen lahjakirjasta, jonka filologit pystyivät tekstianalyysin avulla osoittamaan väärännökseksi jo 1400-luvulla (ks. esim. Pollock 2009: 951). Ihan viime vuosina taas Kallio (2013: 268–270) on kyennyt vanhimpia tekstejä tutkimalla osoittamaan, että *t:n* astevaihtelun synty ja kehitys on tähänastisessa tutkimuksessa ajoitettu väärin. Vanhasta keskeisestä murreilmiöstä ei ole siis saatu kaikkea tietoa irti, kun ei ole harjoitettu riittävän perusteellista filologiaa eli menty alkulähteille, tutkimaan ja vertailemaan vanhimpia tekstejä.

Filologeja tarvitaan. Aineistoja ja menetelmiä on, ja aiheita riittää. En näe yhtään syytä, miksi fennistisellä filologialla ei olisi menneisyyden lisäksi myös tulevaisuutta.

Lähteet

- AALTO, PENTTI 1971: *Oriental studies in Finland 1828–1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918 10 a. Helsinki: Societas scientiarum Fennica.
- 1980: *Classical studies in Finland 1828–1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918 10 b. Helsinki: Societas scientiarum Fennica.
- 1987: *Modern language studies in Finland 1828–1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918 10 c. Helsinki: Societas scientiarum Fennica.
- ADAMSON, SYLVIA – AYRES-BENNETT, WENDY 2011: Linguistics and philology in the twenty-first century. – Sylvia Adamson & Wendy Ayres-Bennett (toim.), *Transactions of the Philological Society* 109 (special issue 3/2011) s. 201–347.
- AGRICOLA, MIKAEL 2007a: *Abckiria. Kriittinen editio. Mikael Agricolan teosten tieteelliset editiot 1*. Toimittanut Kaisa Häkkinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1121. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2007b: *Turun tuomiokirkon ja papiston tulot 1541–1642*. – Toimittanut Jyrki Knuutila. Suomentanut Anneli Mäkelä-Alitalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1129. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Agricola-tietokanta = http://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/suomi-sgr/tutkimus/tutkimus-hankkeet/agricolan_tietokanta/Sivut/home.aspx (30.6.2013).
- AHLQVIST, ANDERS 1990: Paragraph 16 of Audacht Morainn. Linguistic theory and philological evidence. – Jacek Fisiak (toim.), *Historical linguistics and philology* s. 1–10. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 46. Berlin: Mouton de Gruyter.
- AIRILA, MARTTI 1914: *Äännehistoriallinen tutkimus Herra Martin maalainsuomennoksen kielestä*. Vähäisiä kirjelmää 45. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- AITCHISON, JEAN 1990: The missing link. The role of the lexicon. – Jacek Fisiak (toim.), *Historical linguistics and philology* s. 11–28. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 46. Berlin: Mouton de Gruyter.
- ANTTILA, RAIMO 1975: Linguistics and philology. – Renate Bartsch & Theo Vennemann (toim.), *Linguistics and neighboring disciplines* s. 145–155. North-Holland Linguistic Series

14. Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- DEFAYS, JEAN-MARC 1992: Kielentutkimuksen vanha ja uusi jako. – *Synteesi. Taiteidenvälisen tutkimuksen aikakauslehti* 11 s. 95–101.
- Finlandia* = Johan Paulinus (Lillienstedt): *Magnus Principatus Finlandia = Suomen Suuriruhtinaskunta. Vuonna 1678 pidetyn kreikankielisen runopuheen editio, runosuomennos, suorasanaa käännettyä sekä tausta ja selitykset*. Toimittaneet Tuija Korhonen, Teivas Oksala & Erkki Sironen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 784. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000.
- GANANDER, CHRISTFRID 1937–1940 [1786–1787]: *Nytt Finskt Lexicon I–III*. Näköispainos. Tutkimuslaitos ”Suomen suvun” julkaisuja II. Helsinki: WSOY.
- 1984 [1789]: *Mythologia Fennica*, eller förklaring öfver de nomina propria deastrorum, idolorum, locorum, virorum & c. eller afgudar och afgudinnor, forntidens märkelige personer, offer och offerställen, gamla sedvänjor, jättar, troll, ... / af Christfrid Ganander. 4. painos (muuttumaton lisäpainos, 3. p. 1960, joka on näköispainos alkuper. julk.: Åbo, 1789.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1997: *Nytt Finskt Lexicon I–III*. Alkuperäiskäsikirjoituksesta ja sen näköispainoksesta toimittanut Liisa Nuutinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 676 & Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- HAAVIO, MARTTI 1967: *Suomalainen mytologia*. Helsinki: WSOY.
- HARVA, UNO 1948: *Suomalaisten muinaisuus*. Helsinki: WSOY.
- HARVIAINEN, TAPANI – HEININEN, SIMO – HUHTALA, AARRE (toim.) 1990: *Opi nyt vanha ja nuori. Mikael Agricola ja nykyaika*. Helsinki: Otava.
- HEIKEL, I. A. 1894: *Åbo universitets lärdomshistoria 5. Filologins studium vid Åbo universitet*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 26. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- 1940: *Helsingin yliopisto 1640–1940*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HEININEN, SIMO 1992: *Mikael Agricolan Psalmisummaariot*. Suomi 166. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1993: *Mikael Agricolan Vanhan testamentin summaariot*. Suomi 169. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1994: *Mikael Agricolan Psalmtarin reunahuomautukset*. Suomi 174. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HOLMBERG-HARVA, UNO 1930: *Suomalaisten jumalain luettelot*. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 10 s. 84–120. Helsinki: WSOY.
- Horatius 1992 = *Ars poetica = Runotaide. Alkuteksti ja proosasuomennos, johdanto ja selityksiä / Quintus Horatius Fraccus*. Toimittaneet Teivas Oksala & Erkki Palmén. Toinen, tarkistettu painos. Helsinki: Finn Lectura.
- HÄKKINEN, KAISA 2003: *Linnun nimi. Kirjakielimme linnunnimistön historia*. Helsinki: Amani Ltd & Teos.
- 2010: *Soitinten nimet Mikael Agricolan teoksissa*. – *Virittäjä* 114 s. 325–347.
- (toim.) 2012: *Mikael Agricolan runokirja*. Wanhan suomen arkisto 6. Turku: Turun yliopisto, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus.
- (toim.) 2013: *Mikael Agricolan Messu*. Wanhan suomen arkisto 7. Turku: Turun yliopisto, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus.
- IKOLA, OSMO 1982: *Kielitiede ja filologia*. – Päiviö Tommila, Aimo Reitala & Veikko Kallio (toim.), *Suomen kulttuurihistoria III* s. 225–235. Porvoo: WSOY.

- 1991: Agricolan jumalainluettelo. – *Parnasso* 41 s. 164–166.
- ITKONEN, ERKKI 1966a: *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta*. Tietolipas 20. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1966b: *Kieli ja sen tutkimus*. Universitas 4. Helsinki: WSOY.
- ITKONEN-KAILA, MARJA 1997: *Mikael Agricolan Uusi testamentti ja sen erikieliset lähtötekstit*. Suomi 184. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JORDHEIM, HELGE 2003: *Läsningens vetenskap. Utkast till en ny filologi*. Käännös Sten Andersson. Gråbo: Anthropos.
- Kalevala = Kalevala. Uuden Kalevalan satavuotismuistopainos*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1949.
- KALLIO, PETRI 2013: Hämäläisen l:n ajoituksesta. – *Virittäjä* 120 s. 266–271.
- KARLSSON, FRED 1980: Kielitieteen uusimmat suuntauokset. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 23–42. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- 1997: *Yleinen kielitiede Suomessa kautta aikojen*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Helsinki: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.
- 1998: *Kielitieteiden tohtorinväitöskirjat Suomessa 1840–1997*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 29. Helsinki: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.
- 2011: *Yleinen kielitiede*. Uudistetun laitoksen viides painos. Helsinki: Gaudeamus.
- 2014: Ensimmäinen historiikki Uusfilologisen Yhdistyksen toiminnasta. – *Virittäjä* 118 s. 133–137.
- KARLSSON, FRED – ENKVIST, NILS ERIK 2000: Suomalais-ugrialaisten kielten tutkimus. – Päiviö Tommila (päätoim.), *Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet* s. 239–252. Porvoo: WSOY.
- KIURU, SILVA 1988: Agricolan arvoitukselliset *tac(h)ton ja tadhon*. – *Virittäjä* 92 s. 211–229.
- 1997: Agricolan omituiset *orientappurat*. – *Virittäjä* 101 s. 396–411.
- 2002: Seitsemää veljestä Suomen nuorisolle. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 331–352. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2003: Älä sillen syntiä tee. Vanhan kirjasuomen *sillen*. – Valve-Liivi Kingisepp (toim.), *Vana kirjakeel ühendab. Artiklikogumik* s. 79–115. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 24. Tartu: Tartu Ülikool.
- KIVI, ALEKSIS 2010: *Nummisuutarit. Komedia viidessä näytöksessä. Kriittinen editio*. Toimitaneet Jyrki Nummi, Sakari Katajamäki, Ossi Kokko & Petri Lauerma. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2012: *Kirjeet. Kriittinen editio*. Toimittaneet Juhani Niemi (päätoim.), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma & Jyrki Nummi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1386. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOIVISTO, JOUKO 1990: *Suomen murteiden refleksiivitaivutus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 532. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOIVUSALO, ESKO 1993: Ukon vakoista vakaille ukoille. Raunin härskyntä, ukon pärskyntä, mitä se on? – *Kieliposti. Kielen elämän ja tutkimuksen aikakauslehti* 1/1993 s. 13–18.
- KORHONEN, MIKKO 1986: *Finno-Ugrian language studies in Finland 1828–1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- LAUKAMA, KATARIINA 1999: *Suomalainen kielitiede vuosina 1960–1990 väitöskirjojen valossa*.

- Yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielma. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/yleis/pg/laukama/> (7.4.2009).
- LAUERMA, PETRI 2012a: Kristityn vaellus *varhaisnykysuomen merkinnässä*. Jakob Johan Malmbergin suomennosten kielellinen kehitys 1800-luvun kirjasuomen murroksessa. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 31. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- (toim.) 2012b: *Rudimenta linguae Finnicae breviter delineata. Suomen kielen varhaiskielioppi ja sen tausta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1380. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURÉN CHRISTER 2009: Språkvetenskapens historia. Några inslag i väven. – Merja Koskela, Nina Pilke & Mariann Skog-Södersved (toim.), *Lärt och populärt. Artiklar, debattinlägg, tal, litterär text* s. 20–36. Vaasan yliopiston julkaisuja, Tutkimuksia 289. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- LEHTINEN, TAPANI 2002: Refleksiivitaivutus Mikael Agricolan teosten kielessä. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidin kielen merkitykset* s. 448–464. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2003: Itää Mikael Agricolan kielessä. Karitiivadjektiivien ominaisuudennimijohdokset ja vähän muutakin. – Lea Laitinen, Hanna Lappalainen, Päivi Markkola & Johanna Vaatovaara (toim.), *Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta* s. 271–290. Kieli 15. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINO, JAAKKO 2001: Suomen kielen passiivin ensimmäinen infinittiivi. – Tõnu Seilenthal (toim.), *Congressus nonus internationalis Fenno-Ugristarum 7.–13.2000 Tartu* s. 269–274. Pars V. Dissertationes sectionum. Linguistica 2. Tartu: Congressus.
- LEIWO, MATTI 1980: Psykologivastainen tutkimus Suomessa. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 155–176. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- LESKINEN, HEIKKI 1968: Historioivan kielentutkimuksen asemasta. – *Virittäjä* 72 s. 1–7.
- 1970: Imperatiivin muodostus itämerensuomalaisissa kielissä I. *Suomi*. Suomi 115: 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÖNNROT, ELIAS 1958 [1866–1880]: *Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja I–II*. Kolmas, manul-menetelmällä jäljennetty painos. Helsinki: WSOY.
- LÖNNROTH, HARRY 2002: Dombuksutgivningen i Finland. En kritisk översikt. – *Arkiv för nordisk filologi* 118 s. 179–196. Lund: Lundin yliopisto.
- 2007a: *Ekenäs stads dombok 1678–1695 1. Rättsfilologisk studie av en 1600-talshandskrift*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Helsinki: Finska vetenskaps-societeten.
- 2007b: *Ekenäs stads dombok 1678–1695 2. Filologisk utgåva med kommentar och register*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Helsinki: Finska vetenskaps-societeten.
- 2007c: *Filologin som vetenskap. Artiklar om textutgivning och filologisk metod*. Tampere: Tampere University Press.
- 2011: Kieli historiassa, historia kielessä. Lingvistiikka, nordistiikka ja (uusi) filologia. – *Arkiv för nordisk filologi* 29 s. 26–31. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta.
- 2013: *Eerikinkronikka*. Suomentaneet Harry Lönnroth & Martti Linna. Kirjokansi 31. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MAŃCZAK, WITOLD 1990: The object of philology and the object of linguistics. – Jacek Fisiak (toim.), *Historical linguistics and philology* s. 261–272. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 46. Berlin: Mouton de Gruyter.
- MUSTANOJA, TAUNO F. 1987: A hundred years of modern language studies. – Leena Kahlas-

- Tarkka (toim.), *Neophilologica Fennica. Modern Language Society 100 years s. 7–9*. Mémoires de la Société Neophilologique XLV. Helsinki: Société Néophilologique.
- NUMMILA, KIRSI-MARIA 2011: *Tekijännimet Mikael Agricolan teosten kielessä. Henkilötarkoitteisten johdosten merkitykset, funktiot ja rakenteet*. Annales Universitatis Turkuensis C 328. Turku: Turun yliopisto.
- OJANSUU, HEIKKI 1916: Lisiä Elinan surmarunon historiaan. – *Satakunta IV. Kotiseutututkimuksia* s. 20–115. Helsinki: Satakuntalainen Osakunta.
- 1917: *Piispa Henrikin surmavirren historiaa*. Vähäisiä kirjelmiä 47. Eripainos aikakauskirja ”Suomen” IV jakson 17 osasta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- OKSALA, TEIVAS 1980: Suomen klassillinen filologia 1900-luvulla. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 77–96. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- PALOLA, ELINA 2009: *Arkaismi, konteksti ja kirjuri. Sananloppuisen k:n merkintä Christfrid Gananderin kansanrunokokoelmassa*. Acta Universitatis Ouluensis Humaniora B 89. Oulu: Oulun yliopisto.
- PANTERMÖLLER, MARKO 2012: Tutkimus Agricolan teosten adpositioiden funktioista ja taustoista. – *Virittäjä* 116 s. 626–633.
- PAUNONEN, HEIKKI 1980: Sosiolingvistinen tutkimus Suomessa 1970-luvulla sekä eräs sosiolingvistinen tutkimusaihe. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 117–128. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- PIPPING, ROLF 1921: *Erikskrönikan enligt Cod. Holm. D2 jämte avvikande läsararter ur andra handskrifter utgiven av Rolf Pipping*. Samlingar utgivna av Svenska fornskrift-sällskapet H. 158. Uppsala: Almqvist & Wiksells.
- 1926: *Kommentar till Erikskrönikan av Rolf Pipping*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 187. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- POLLOCK, SHELDON 2009: Future philology? The fate of a soft science in a hard world. – *Critical Inquiry* 35 s. 931–961. http://www.columbia.edu/cu/mesaas/faculty/directory/pollock_pub/Future_Philology.pdf (28.8.2014).
- POSNER, REBECCA 1990: Linguistics and philology. Parametric changes and Romance possessives. – Jacek Fisiak (toim.), *Historical linguistics and philology* s. 337–351. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 46. Berlin: Mouton de Gruyter.
- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 2005: *Ahkerioimia. Piirteitä Carl Niclas Keckmanin elämäntyöstä*. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 26. Oulu: Oulun yliopisto.
- RAPOLA, MARTTI 1925: *Äännehistoriallinen tutkimus Abraham Kollaniuksen lainosuomennosten kielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1926: Agricolan sana Curckomeffo. – *Virittäjä* 30 s. 165–168.
- 1959: *Aju ’aivot’ ja ’ymmärrys’ vanhan kirjasuomen valaistuksessa*. – *Virittäjä* 63 s. 275–283.
- 1965: *Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin I. Vanhan kirjasuomen kirjoitus- ja äänne-asun kehitys*. Muuttumaton jäljennöspainos. Liitteenä oikaisuja ja täydennyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 197. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAVILA, PAAVO 1967: *Totuus ja metodi. Kielitieteellisiä esseitä*. Helsinki: WSOY.
- RENVALL, GUSTAF 1826: *Suomalainen Sana-Kirja 1–2 = Lexicon linguae Finnicae, cum interpretatione duplici, copiosiore latina, brevior germanica / auctore Gustavo Renvall*. Turku: Aboae, Frenckell.
- RIIHO, TIMO 1980: Kommenttipuheenvuoro Matti Rissasen esitelmästä Filologisesta tutkimuksesta 1900-luvulla. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa*

- 30.11.–1.12.1979 (1980). *Esitelmät ja kommentit* s. 113–117. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- RIIKONEN, HANNU 2014: *Im Dienste von Sprache und Literatur. La Société Néophilologique. Der Neophilologische Verein. The Modern Language Society of Helsinki 1887–2012.* Mémoires de la Société néophilologique de Helsinki Tome lxxxviii. Helsinki: Société Néophilologique.
- RISSANEN, MATTI 1980: Filologisesta tutkimuksesta 1900-luvulla. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 103–112. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- 1989: *Three problems connected with the use of diachronic corpora.* – *ICAME Journal* 13 s. 16–19.
- RÄISÄNEN, ALPO 1980: Suomessa 1900-luvulla harjoitetun fennistiikan juonteita. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 43–52. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- SAARIKIVI, JANNE 2001: Fennougriistiikka. Lingvistiikkaa vai filologiaa? – *Virittäjä* 105 s. 267–270.
- SALMI, HEIDI 2011: *Mikael Agricolan teosten ala-, ylä- ja pää-vartaloiset adpositiot.* Annales Universitatis Turkuensis C 307. Turku: Turun yliopisto.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1980: Diakroninen kielentutkimus Suomessa 1900-luvulla. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 57–68. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- SAUSSURE, FERDINAND DE [1916] 1949: *Cours de linguistique générale.* Neljäs painos. Paris: Payot.
- SETÄLÄ, E. N. 1930: Mikael Agricolan runopukuinen jumalainluettelo ja sen suorasanaisten ruotsinkielinen muunnos. – *Virittäjä* 35 s. 316–329.
- SIKALA, ANNA-LEENA 1999: *Suomalainen šamanismi. Mielikuvien historiaa.* Kolmas painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 565. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIRO, PAAVO 1980: Kielitieteen kehitys Suomessa 1900-luvulla. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 103–111. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- SIRONEN, ERKKI 2000: Notes on the language of Johan Paulinus' Finlandia. A baroque eulogy in Greek verses. – *Arctos* s. 129–147. Acta Philologica Fennica XXXIV. Helsinki: Klassillisen filologian yhdistys.
- SKVR = *Suomen Kansan Vanhat Runot* digitoituina. Koostaneet Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Tieteen tietotekniikan keskus CSC. *Suomen Kansan Vanhat Runot I–XV. 1908–1997.* Toimittaneet Martti Haavio, Hämäläis-Osakunta, Kaarle Krohn, J. Lukkarinen, A. R. Niemi, T. Pohjankanervo, T. Pohjankanervo & J. Lukkarinen, Väinö Salminen, Senni Timonen & Matti Kuusi, Y. H. Toivonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 121, 139–151, 685. Helsinki. www.finlit.fi/skvr/ (4/2003–4/2009).
- SKVR XV = *Suomen Kansan Vanhat Runot XV* 1997. Runoja Henrik Florinuksen, Kristfrid Gananderin, Elias Lönnrotin ja Volmari Porkan kokoelmista. Toimittaneet Matti Kuusi & Senni Timonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 685. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SOROLAINEN ERICUS ERICI 1621: *Postilla 1. Postilla, eli vlgostoimitus, nijnen ewangeliumit-*

- ten päälle cuin ymbäri aiastaian, saarnatan Jumalan seuracunnasa. Caickein jumalisten ia hywäin suomalaisten, jotca Jumalata ia hänen pyhä sanans racastawat, hywäxi, opixi ia oiennuxexi, tehty ia coconpantu. I. osa. Adwenti sunnuntaista nijn pyhän colminasuiden sunnuntain asti. Präntätty Stockholmis, Christoph. Reusnerild.
- 1625: *Postilla 2. Postilla, eli vlgostoimitus, nijnen ewangeliumitten päälle cuin ymbäri aiastaian, saarnatan Jumalan seuracunnasa. Caickein jumalisten ja hywäin suomalaisten, iotca Jumalata ja hänen pyhä sanans racastavat hywäxi opixi ia oiennuxexi tehty ia coconpantu. Toinen osa. Pyhän colminaisuden sunnuntaista nijn adwenti sunnuntain asti.* Präntätty Stockholmis, Christoph. Reusnerild.
- SUAREZ, JORGE A. 1968: Classical languages. – Thomas A. Sebeok (toim.), *Current trends in linguistics* 4 s. 254–274. Pariisi: Mouton.
- SULKALA, HELENA 1995: Suomalaisen Raamatun kääntämisestä. – Jaak Peebo (toim.), *Läänemere rahvaste kirjakeelte ajaloost* s. 205–221. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 1. Tartu: Tartu Ülikool.
- SUUTARI, TONI – SALO, MERJA (toim.) 2001: *Castrénin perilliset. Helsingin yliopiston suomen ja sen sukukielten professorit 1851–2001.* Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- TIMONEN, SENNI 1998: Matti Kuusen viimeinen työ. – *Hüdenkivi. Suomalainen kulttuurilehti* 1/1998 s. 11.
- ULKUNIEMI, MARTTI 1975: *Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset. 1. Maanlain ja kaupunginlain teksti.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 319. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VILJAMAA, TOIVO 1980: Kommenttipuheenvuoro Teivas Oksalan esitelmästä Suomen klassillinen filologia 1900-luvulla. – *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979 (1980). Esitelmät ja kommentit* s. 97–102. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- WIKLUND, K. B. 1930: Mikael Agricolan runopukuinen jumalainluettelo ja sen suorasanainen alkulähde. – *Virittäjä* 35 s. 299–316.

Kirjoittajan yhteystiedot:
 etunimi.sukunimi@oulu.fi